

Η μετάφραση βουδιστικών κειμένων στα ελληνικά

Σπύρος Δόικας
Translatum.gr

Περίληψη

Buddhism has its origins in India in the 5th century BCE, gradually spreading all over Asia and continuously evolving and acquiring elements of local cultures in countries like Thailand, Tibet, China and Japan to name but a few. Different versions of the Buddhist Canon are extant in Pali, Sanskrit, Chinese and Tibetan. All of these are key languages in the evolution of Buddhist terminology as it is received today mainly through the medium of the English language.

As Buddhism is an extensive philosophical and psychological system with numerous lists and categorizations, it is terminology-intensive and the translator (usually translating from English) may need to refer to the original terms in Pali, Sanskrit or Tibetan.

For example, for the Sanskrit term *pratītyasamutpāda* (the Buddhist concept of causality) there is a plethora of English renderings: *conditioned co-production, conditioned co-arising, dependent arising, interdependent arising, dependent origination, interdependent origination, dependent and simultaneous origination, mutual causality*.

And things can get even more difficult when struggling with terms like *thusness* and *suchness* (Sanskrit: *tathātā*). Due to the lack of standardized terminology, the translator needs not only to evaluate currently available options, but also to neologize.

Another issue is the pronunciation. For example the Sanskrit words *prajñā* και *jñāna* are often mispronounced as /pradzna/ or /prazna/ and /dznana/ or /znana/. This is quite problematic as not only it goes against standard Sanskrit pronunciation, but is also a common Indo-European seed syllable (-*jñā*) readily found in most European languages, i.e. *know* (English), *γνώσις* (Greek), *conoscere* (Italian), *kennen* (German), *känna* (Swedish).

Λέξεις κλειδιά: translation of Buddhist texts into Greek, Buddhist terminology, Buddhist translation

1. Εισαγωγή

Ο βουδδισμός ξεκίνησε τον 5ο αιώνα πΚΕ από την Ινδία και απλώθηκε σταδιακά σε όλη την Ασία, αποκτώντας τοπική χροιά καθώς εξελίχθηκε στην κάθε χώρα ξεχωριστά, περιλαμβάνοντας μεταξύ άλλων την Ταϊλάνδη, το Θιβέτ, την Κίνα και την Ιαπωνία. Εκδοχές του βουδιστικού Κανόνα σώζονται στην παλική, σανσκριτική, κινεζική και θιβετανική γλώσσα. Όλες τους γλώσσες-κλειδιά στη διαμόρφωση της βουδδιστικής ορολογίας όπως μας μεταφέρεται σήμερα κυρίως μέσω των αγγλικών κειμένων.

Καθώς ο βουδδισμός είναι ένα εκτενέστατο φιλοσοφικό και ψυχολογικό σύστημα με πολυάριθμες κατηγοριοποιήσεις, βρίθει ειδικής ορολογίας και συχνά, ενώ μεταφράζει κανείς από τα αγγλικά, αναγκάζεται να ανατρέξει στους όρους σε γλώσσες όπως η παλική, η σανσκριτική και η θιβετανική.

Το εύρος των υπό εξέταση όρων περιλαμβάνει οτιδήποτε έχει υψηλή συχνότητα στα εν λόγω κείμενα, και μπορεί να ποικίλει από ανατομικούς/σωματικούς όρους (όπως κατά την

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

περιγραφή ασκήσεων διαλογισμού και οραματισμού, π.χ. *full/half-lotus position, lower/upper leg/back, top of the arms*), ιδιωματισμούς που έχουν να κάνουν με το σώμα (*pins and needles* = *μούδιασμα, μυρμήγκιασμα*, *go to sleep* = *μουδιάζω*) μέχρι και πολιτισμικούς όρους της εκάστοτε κουλτούρας στην οποία αφομοιώθηκε ο βουδδισμός (π.χ. συγκεκριμένες στάσεις: *seiza*: βοηθήματα διαλογισμού όπως μαξιλάρια και υποστρώματα: *tatami, zabuton, zafu*: τοπικά φαγητά και ποτά: *tsampra*).

Καθώς ο βουδδισμός είναι ιδιαίτερα συστηματοποιημένος, υπάρχει μεγάλος αριθμός όρων υψηλής νιλεκτικότητας¹ που έχουν συχνά να κάνουν με λίστες που ξεκινάνε με αριθμητικά επίθετα (π.χ. «twelve links of dependent origination» το οποίο αποδίδεται ως «δώδεκα σύνδεσμοι/κρίκοι της εξαρτημένης προέλευσης»). Υπάρχουν ακόμη και λίστες που περιλαμβάνουν άλλες λίστες όπως «thirty seven wings of enlightenment» το οποίο αποδίδεται ως «τριάντα επτά πτέρυγες της φώτισης» (Asvajit 1995: 19).

Ελλείπει «τυποποιημένης» ορολογίας, ο μεταφραστής αναγκάζεται συχνά όχι μόνο να αξιολογεί τις διαθέσιμες ορολογικές λύσεις αλλά και να δημιουργεί δικές του για όρους που δεν έχουν αποδοθεί στην ελληνική βιβλιογραφία.

Η παρούσα εργασία είναι το αποτέλεσμα της πρακτικής ανάγκης μετάφρασης βουδδιστικών κειμένων και τους προβληματισμούς που προέκυψαν από αυτήν. Η ανάγνωση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας ήταν ένα απαραίτητο βήμα για την εδραίωση ενός ορολογίου. Στο πλαίσιο της ανάγνωσης εντοπίστηκαν όροι, συμφράσεις και μεταφραστικές τακτικές οι οποίες αναδείκνυαν πολλούς από τους προβληματισμούς που θα συζητηθούν στη συνέχεια. Τα εν λόγω βιβλία και αποσπάσματα αποδελτιώνονταν και καταχωρούνταν έτσι ώστε να αποτελέσουν την πρώτη ύλη της μεταφραστικής και ορογραφικής ανάλυσης που ακολουθεί.

Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν έχει πραγματοποιηθεί μια εκτενής ανάλυση για την εφαρμοσιμότητα των σύγχρονων μεταφραστικών θεωριών στις ινδικές και ινδοθιβετανικές σπουδές καθώς οι λιγιστοί ινδολόγοι και θιβετανολόγοι που έθιξαν μεταφραστικά ζητήματα επικεντρώθηκαν ως επί το πλείστον σε συγκεκριμένες περιπτώσεις (Wangchuk 2016: 161).

2. Προφορά

Η προφορά και η μεταγραφή των όρων είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό ζήτημα. Συχνά προκύπτουν προβλήματα που έχουν κληρονομηθεί από ενδιάμεσες γλώσσες, όπως τα αγγλικά. Για παράδειγμα οι σανσκριτικές λέξεις *prajñā* και *jñāna*² έχουν περάσει εσφαλμένα στις δυτικές γλώσσες με τις προφορές «πράτζνα / πράζνα» και «τζνάνα / ζνάνα» (Hall 1992: 8). Και θα ήταν μικρό το πρόβλημα αν η πρωτοϊνδοευρωπαϊκή ρίζα³ στην οποία παραπέμπει το πρόσφυμα - *jñā* δεν ήταν κοινή στις ευρωπαϊκές γλώσσες: *γνώσις* (ελληνικά), *gnosco, nosco* (λατινικά), *conoscere* (ιταλικά), *cuinoaste* (ρουμάνικα), *conhecet* (πορτογαλικά), *know* (αγγλικά), *kennen* (γερμανικά), *känna* (σουηδικά) κ.ο.κ. Κάτι αντίστοιχο θα ήταν η ελληνική λέξη *γνώση* να προφερόταν από τους ξένους ως *τζνώση*. (Όχι ότι δεν υπάρχουν αντίστοιχα προβλήματα με την προφορά ελληνικών λέξεων σε τρίτες γλώσσες, π.χ. όλα τα ελληνικά κύρια ονόματα που αρχίζουν με «Ξ» στα αγγλικά προφέρονται με «Ζ» αντί για «Ξενοφών»

¹ Το πλήθος N των λέξεων που περιέχεται σε κάθε όρο (βλ. Βαλεοντής 2011).

² <http://www.learnsanskrit.org/sounds/consonants/combinations>

³ <https://en.wiktionary.org/wiki/Reconstruction:Proto-Indo-European/%C7%B5neh%E2%82%83->

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

έχουμε «Ζένοφων» [ˈzenəfən] και αντί για «ξενοφοβία» έχουμε «ζενοφόμπια» [zenəˈfəubiə]).

Το πρόβλημα με την προφορά φτάνει και σε σύγχρονα κύρια ονόματα. Π.χ. ο «Thich Nhat Hanh» έχει μεταγραφεί ως «Τιτς Νατ Χαν» (μοναχός με γυναικείο στήθος;) καθώς και άλλες παραλλαγές, δύσκολα όμως θα το βρει με την ορθή προφορά του ονόματός του το οποίο είναι «Τικ Νιάτ Χαν».

Επίσης, έχουμε διαγλωσσικά ομόφωνες λέξεις που σκανδαλίζουν το αυτί του Έλληνα. Π.χ. το όνομα του ιστορικού Βούδδα είναι «Βούδδας Σακναμιούνι» όπου «muni» στα σανσκριτικά σημαίνει «σιωπηλός ασκητής». Ένα πολύ γνωστό μάντρα για τον Βούδα είναι το «om muni muni maha muniye soha»⁴ και ένα άλλο «om tāre tuttāre ture mama ayuh punya jñānā puṣṭim kuru svāhā» όπου το «πούστιμ» σημαίνει «αφθονία» ή «αύξηση».

Το «th» στα σανσκριτικά και τις λοιπές ινδικές γλώσσες δεν προφέρεται όπως στα αγγλικά (ως «δ» ή «θ»). Είναι ένα δασυνόμενο «τ».⁵ Αντίστοιχα και για το «rh» το οποίο δεν είναι ποτέ «φ». Ως εκ τούτου, η καθιερωμένη πλέον προφορά «χάθα γιόγκα» είναι εσφαλμένη καθώς η σωστή προφορά είναι «χάτα».⁶ (Ίσως εδώ παρενθετικά να αναφέρουμε ότι στα Ολλανδικά η λέξη «γιόγκα» προφέρεται «γιόχα» καθώς το «g» αποδίδεται ηχητικά ως «χ»).

Βοήθεια στην προφορά, εκτός από λεξικά με φωνητική μεταγραφή, μπορεί να βρει κανείς από ιστότοπους με ηχογραφημένες λέξεις. Για παράδειγμα πλέον ακόμη και η Wikipedia, συχνά παρέχει και ηχητικά αρχεία. Ίσως ο πιο μεγάλος ιστότοπος είναι το forvo.com. Καλό εδώ είναι να δίνουμε προσοχή στη γλώσσα/χώρα προέλευσης του ατόμου που έκανε την ηχογράφιση.

3. Τάση υιοθέτησης χριστιανικών όρων

Καθώς είμαστε εξοικειωμένοι με τη χριστιανική ορολογία, μπορεί να υπάρχει μια τάση υιοθέτησης χριστιανικών όρων (πράγμα που συναντάμε κυρίως σε παλαιότερα κείμενα). Την παραπάνω τάση θα μπορούσαμε να την εντάξουμε στο θεωρητικό πλαίσιο της οικειοποίησης/ξενοποίησης (domestication/foreignization) (Venuti, 1995) όπου το μετάφρασμα προσαρμόζεται (οικειοποίηση) ή δεν προσαρμόζεται (ξενοποίηση) στο πολιτισμικό πλαίσιο της γλώσσας-στόχου.

Εξετάζοντας την ιστορία της μετάφρασης λοιπών ιερών κειμένων (π.χ. της Αγίας Γραφής) βλέπουμε ότι αυτή η τάση μπορούσε να επεκταθεί ακόμη και σε επίπεδο γραμματικής και μορφολογίας. Για παράδειγμα, παλαιότερες μεταφράσεις της Αγίας Γραφής προς τα αγγλικά τείνουν να διατηρούν αρχαϊκά επιθήματα (-th, -eth) για το τρίτο πρόσωπο (-s), π.χ. «seemeth» αντί για «seems», και το -en προστίθεται στον πληθυντικό (Elewa 2014: 26) ως μια προσπάθεια αντιστοιχίας με τη γλώσσα του ιστορικού χρόνου συγγραφής. Το εν λόγω φαινόμενο γίνεται ακόμη πιο έντονο με χρήση αρχαϊκών αντωνυμιών όπως το ye για το δεύτερο πρόσωπο του πληθυντικού.

Η υιοθέτηση χριστιανικών όρων (ως τακτική οικειοποίησης) μπορεί να είναι ιδιαίτερα παραπλανητική και να δημιουργήσει νοηματικές στρεβλώσεις. Για παράδειγμα, ο όρος «precept» αποδίδεται ως «ηθική αρχή». Ο χριστιανικός αντίστοιχος θα ήταν «εντολή» (από

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=cUu0zy4AW1c>

⁵ <http://www.patheos.com/blogs/whitehindu/2013/10/pronunciation-guide-for-sanskrit-words/>

⁶ <https://forvo.com/search/hatha/sa/>

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

τις «Δέκα Εντολές»). Στον βουδδισμό υπάρχουν διάφορες εκδοχές (ανάλογα από το αν είναι κανείς λαϊκός ή μοναχός, με πέντε, οκτώ και δέκα αρχές). Έτσι, οι Πέντε Ηθικές Αρχές (Πάλι: pañcasīlāni· Σανκρ. pañcaśīlāni) που είναι οι βασικές ομοιάζουν ιδιαίτερα με κάποιες χριστιανικές: α) αποχή από το να σκοτώνω, β) αποχή από το να παίρνω αυτό που δεν μου δόθηκε, γ) αποχή από την απρεπή σεξουαλική συμπεριφορά, δ) αποχή από τον ψευδή λόγο, ε) αποχή από την κατανάλωση αλκοόλ.

Η βασική διαφορά εδώ είναι ότι οι ηθικές αρχές δεν βασίζονται σε μια «άνωθεν» αποκάλυψη ή επιβολή.

Αντίστοιχα θα μπορούσε κανείς να δει παραλληλισμούς μεταξύ του μποντισάτβα και του χριστιανικού αγίου / καλού Σαμαρείτη / αγγέλου.

Στον βουδδισμό υπάρχει ο λεγόμενος «προστερνισμός» (prostration) ενώ στον χριστιανισμό η «μετάνοια»⁷ (metania, metany, lesser prostration, little prostration, small prostration, waist prostration, half prostration) ή «προσκύνηση» (proskynesis).

Ένας όρος ο οποίος πιθανότατα οφείλεται σε χριστιανική επιρροή και έχει «επιμολύνει» πολλές βουδδιστικές μεταφράσεις, είναι η χρήση της απόδοσης «πνεύμα» για τη λέξη «mind» (και αντίστοιχα παράγωγα: mental / πνευματικός).

Αντίστοιχα, για τη «βουδδική φύση» (Buddha-nature), στον χριστιανισμό υπάρχει ο όρος «θεία φύση» (divine/godly nature).

Η «συμπόνια» (σανσκρ. και πάλι: karuṇā) η οποία έχει μια ουδετερότητα ως έννοια, αποδιδόταν σε παλαιότερες μεταφράσεις ως «έλεος» ή «ευσπλαχνία», λέξεις με ιδιαίτερη βαρύτητα στο χριστιανικό λεξιλόγιο. Αντίστοιχο φαινόμενο με τη λέξη «νους» (βλ. 4.14)

4. Ανάλυση όρων

Συχνά στην ορολογία το πρόβλημα δεν είναι πολύπλοκοι όροι, που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη δυσκολία, αλλά απλές καθημερινές λέξεις οι οποίες είτε είναι πολύσημες είτε χρησιμοποιούνται με τέτοιο τρόπο και σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα, οπού μια τυπική απόδοση δεν θα επαρκούσε σημασιολογικά και/ή υφολογικά.

Παράδειγμα τέτοιων όρων είναι οι: *qualities, mind* (νους και όχι πνεύμα), *sit, retreat, craving, clinging, rebirth* («επαναγέννηση» και όχι «αναγέννηση», «ξαναγέννηση», «επαναβίωση», «παλιγγενεσία»),⁸ *subtle* («λεπτός», «λεπτοφυής», «λεπτεπίλεπτος»), (*spiritual*) *path* («μονοπάτι» ή «ατραπός»; Σίγουρα όχι «οδός»), *work, delusion* [ποτέ «ψευδαίσθηση», πάντα «πλάνη»], *challenging (teachings)* (σίγουρα όχι «προκλητικές» διδασκαλίες), *go for refuge* («πηγαίνω/παίρνω καταφύγιο»;), *go forth* («γίνομαι μοναχός».)⁹

Προβληματισμό παρουσιάζουν επίσης γραμματικομορφολογικές πλευρές της ορολογίας. Για παράδειγμα, κάποιοι γράφουν ονόματα θρησκευτών με κεφαλαίο, άλλοι με μικρό, κάποιοι κλίνουν τα ονόματα «Βούδδας», «Μποντισάτβα» ή ουσιαστικά όπως το «μάντρα», άλλοι όχι (των Βούδδα / Βουδδών, οι Μποντισάτβα / Μποντισάτβες / Μποντισάτβας, των μάντρα / μάντρας).

⁷ <https://orthodoxwiki.org/Worship#Metania>

⁸ <https://www.translatum.gr/forum/index.php?topic=28932.0>

⁹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Pabbajja> | <https://www.accesstoinsight.org/lib/authors/sumana/wheel027.html>

4.1 Βούδδας και βουδδικά παράγωγα

Το όνομα του ίδιου του Βούδδα έχει επικρατήσει λόγω της απλοποιημένης μεταγραφής ξένων ονομάτων να γράφεται με ένα «δ». Ωστόσο, στις περισσότερες γλώσσες του κόσμου διατηρείται το διπλό «δδ». Δεδομένου ότι αντί για την αρχή της απλογράφησης για τα προσωπώνυμια και τα τοπωνύμια ακολουθείται η αρχή της αντιστρεψιμότητας (Χάρης, 1999) θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε τη γραφή με δύο «δδ».

Βούδδας ή Βούδας; Η λέξη «Βούδδας» προέρχεται από τη σανσκριτική ρίζα *budh* που σημαίνει ξυπνάω. Το «*budha*» (με ένα «d») είναι μετοχή παθητικού ενεστώτα και σημαίνει «αφυπνιζόμενος»¹⁰ («awaking») (Monier-Williams, 1899: 734) ενώ «*buddha*» (με δύο d) είναι μετοχή παθητικού παρακειμένου και σημαίνει «ο αφυπνισμένος», («the awakened one»). Τώρα ο «*Budha*» (με κεφαλαίο b και ένα d) είναι ένας θεός του ινδουιστικού πάνθεου (Wikipedia: Budha), ενώ το «*Buddha*» (με κεφαλαίο b και δύο d) είναι το μόνο που χρησιμοποιείται ως τίτλος του Γκαουτάμα Σιντάρτα, του ιστορικού Βούδδα δηλαδή και ιδρυτή του βουδδισμού. Ωστόσο, ενώ στα Ελληνικά συναντάμε το «Βούδδας» και με ένα και με δύο δέλτα και δεν υπάρχει λόγος να θεωρούμε ένα από τα δύο ως λάθος (βλ. 4.4. τι συμβαίνει σε άλλες γλώσσες).

Τον όρο «*Buddhahood*» μπορούμε να αποδώσουμε «βουδδότητα» (συνώνυμα: φώτιση, επίτευξη της φώτισης, κατάσταση της φώτισης, κατάσταση ενός/του Βούδδα) χωρίς ιδιαίτερους ενδοιασμούς καθώς αντίστοιχοι σχηματισμοί απαντούν και σε τρίτες γλώσσες: *bouddhéité* (γαλλ.), *buddhità* (ιταλ.), *budeidad* (ισπ.), *Buddhaschaft* (γερ.).

Εξάλλου, αντίστοιχο σχήμα έχουμε και στον χριστιανισμό όπου ο όρος «*Christhood*» αποδίδεται ως «χριστότητα». Κατ' αναλογία, θα μπορούσαμε να διακινδυνεύσουμε και το «βουδδωση» κατά το «θέωση».

4.2 Βουδδικά παράγωγα, με κεφαλαίο ή χωρίς;

Εδώ υπάρχουν τρία συστήματα.

- 1) Όλα με κεφαλαίο.
- 2) Όλα με κεφαλαίο εκτός από τα επίθετα *βουδδικός*, *βουδδιστικός*.
- 3) Όλα με μικρό (φυσικά το Βούδδας ως κύριο όνομα παραμένει με κεφαλαίο).

Η πρώτη άποψη είναι κάπως ακραία για τα ελληνικά καθώς η επιθετική μορφή, όταν χρησιμοποιείται ως επίθετο, (ακόμα και στα εθνικά εκτός από θρησκευτικά επίθετα, όπως π.χ. «ελληνικά προϊόντα») είθισται να γράφεται με μικρό.

4.3 Βουδδικός ή βουδδιστικός;

Το ελληνικό επίθετο «βουδδικός» θα έπρεπε κανονικά να χρησιμοποιείται μόνο ως επίθετο που σημαίνει «του Βούδδα» και όχι ως συνώνυμο του «βουδδιστικός» που σημαίνει «του βουδδισμού». Παρόμοια κατάσταση υπάρχει και στα γαλλικά όπου το «*buddhique*» χρησιμοποιείται ως συνώνυμο του «*bouddhiste*».

4.4 Τι συμβαίνει σε άλλες γλώσσες;

Αν είμαστε καθαρολόγοι τότε η λέξη «Βούδδας» και τα παράγωγά της πρέπει όλα να γράφονται με δύο δέλτα (και «χ» αν επιθυμούμε μεταγραφή της δάσυνσης). Αυτή η τακτική

¹⁰ http://spokensanskrit.org/index.php?mode=3&script=hk&tran_input=budha&direct=au

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

όντως ακολουθείται σε γλώσσες όπως τα αγγλικά (Buddha, Buddhism, Buddhist) και τα γερμανικά (Buddha, Buddhismus, Buddhist) τα γαλλικά (Bouddha, bouddhisme, bouddhiste, bouddhique), παρόλο που το «h» παραμένει σιωπηλό. Στα ιταλικά το «h» απουσιάζει αλλά διατηρείται το διπλό «d» (Budda, buddismo, buddista). Άλλες γλώσσες, όπως τα ισπανικά και τα πορτογαλικά δε χρησιμοποιούν ούτε το διπλό «d» ούτε το «h» (Buda, budismo, budista).

4.5. Τι συμβαίνει στα σανσκριτικά;

Η καλύτερη δυνατή φωνητική απόδοση από τα σανσκριτικά στα ελληνικά θα γινόταν αν γράφαμε «Μπούντχα» πράγμα που δε συμβαίνει καθώς το «h» αποβάλλεται έτσι και αλλιώς ενώ το «b» έχει ελληνοποιηθεί ως «β». Ωστόσο, για τους σχολαστικούς, τα πολυτονικά ελληνικά μας δίνουν τη δυνατότητα να προσθέσουμε έμμεσα το «h» μέσω μιας δασείας στο «α» [εσωτερική δασεία, όπως πχ στη λέξη «φίλιππος» (Γκιργκένης: 2017)].

4.6. Μα ένας δεν ήταν ο Βούδδας;

Όταν θέλουμε να κάνουμε απόλυτα σαφές ότι μιλάμε για τον ιδρυτή του βουδδισμού προσθέτουμε τον προσδιορισμό «ιστορικός» ή το προσωπικό του όνομα «Σιντάρτα Γκαουτάμα», «Βούδδας Γκαουτάμα» ή κάποιο από τα προσωνύμια του, όπως «(Βούδδας) Σακυαμούνι» («ο σοφός της φυλής των Σάκυα»). Καθώς «Βούδδας» σημαίνει «αφυπνισμένος» είναι σαφές ότι ο ιστορικός Βούδδας δεν είναι ο μόνος που χαίρει αυτού του επιτεύγματος, εξ ου και η ανάγκη για τη –μάλλον αδόκιμη ακόμα για την ελληνική γλώσσα– πληθυντική κλίση.

4.7 Κλίση του κυρίου ονόματος «Βούδδας»

Ο ενικός δεν παρουσιάζει προβλήματα: *ο Βούδδας, του Βούδδα, τον Βούδδα*. Ο πληθυντικός όμως παρουσιάζει αρκετές εκδοχές.

- 1) Η απλούστερη είναι αυτή που ακολουθεί τον αγγλικό κανόνα για τη δημιουργία του πληθυντικού με την προσθήκη ενός σίγμα σε κάθε κλίση: *οι Βούδδας, των Βούδδας, τους Βούδδας*.
- 2) Η δεύτερη αποπειράται να κάνει μια ελληνοποίηση αλλά κομπιάζει στη γενική πληθυντικού «των Βουδδών» και το αφήνει στην άκλιτη μορφή του που χρησιμοποιείται και στην αιτιατική ενικού: *(οι Βούδδες, των Βούδδα, τους Βούδδες)*.
- 3) Η τρίτη ελληνοποιεί πλήρως και τη γενική: *οι Βούδδες, των Βουδδών, τους Βούδδες*.

4.8 Η γλώσσα «πάλι»

Η γλώσσα «πάλι» (Pali), η οποία έχει στενή συγγένεια με τα σανσκριτικά, είναι η ινδοάρια γλώσσα των βουδδιστικών γραφών και ομιλείτο την εποχή του Βούδδα. Εδώ καθώς ελλοχεύει η σύγχυση με το ομώνυμο επίρρημα δεν έχουμε πολλές επιλογές. Είτε την αφήνουμε ως έχει, είτε προσθέτουμε πάντα το «γλώσσα», είτε την αναφέρουμε ως «παλική» (κι εδώ έχουμε ένα, ομολογουμένως μικρότερο, κίνδυνο σύγχυσης με την ομώνυμη χερσόνησο της Κεφαλονιάς). Μια τρίτη εναλλακτική θα ήταν να την αποδώσουμε «παλιμπάσα» (σανσκριτ.: pālibhāsā).¹¹ Σημειωτέον ότι κανένα από τα δύο μεγάλα λεξικά της

¹¹ Η πλήρης, σανσκριτική ονομασία που σημαίνει «γλώσσα των ιερών κειμένων» και που υιοθετείται από πολλές σύγχρονες ινδικές γλώσσες όπως μαράτι, ορίγια, γκουτζουράτι, τελούγκου, νεπάλι.

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

νέας ελληνικής, ΛΚΝ και ΛΝΕΓ (Δ' έκδοση, 2012), δεν περιέχει λήμμα για την εν λόγω γλώσσα πράγμα που προξενεί ιδιαίτερη εντύπωση καθώς είναι η γλώσσα των γραφών μίας από τις κυριότερες θρησκείες του κόσμου! Το Πάπυρος (2006) περιέχει τα ακόλουθα λήμματα:

Πάλι, η

γλωσσ. μεσαιωνική ινδοάρια γλώσσα βορειοϊνδικής προέλευσης, που αποτελεί γλώσσα τού βουδιστικού κανόνα Θεραβάντα και τής βουδιστικής ιερής φιλολογίας, αλλ. παλική γλώσσα.

παλικός -ή, -ό

1. αυτός που ανήκει ή αναφέρεται στη γλώσσα Πάλι («παλική γλώσσα»)
2. φρ. «παλική φιλολογία» — το σύνολο τών κανονικών κειμένων και ερμηνευτικών σχολίων που γράφηκαν στην γλώσσα Πάλι, γλώσσα τής ιερής φιλολογίας τού βουδισμού Θεραβάντα.

Και στο λεξικό Δημητράκου (1974: 5355):

παλική (η) μια εκ των ινδικών γλωσσών, αίτινες ανεπτύχθησαν και διεμορφώθησαν μετά την περίοδο της σανσκριτικής, εις ην συνετάχθησαν τα ιερά βιβλία των Ινδών βουδδιστών.

4.9. Μετατροπή του «d» σε «δ»

Στο παρελθόν υπήρξε έντονη η τάση να μετατρέπουμε σε «δ» αντί για «ντ» σε δάνεια με «d» με το πρόσχημα του «εξελληνισμού», εξαιτίας της εσφαλμένης αντίληψης πως στα αρχαία δεν υπήρχε φθόγγος «d», για παράδειγμα: «μόδα» από το γαλλικό «mode» (Τριανταφυλλίδης: Δ, δ). Κάποιοι όροι, όπως ο Βούδδας, έχουν φυσικά παγιωθεί και δεν υπάρχει λόγος να επέμβουμε. Σε παλαιότερα λεξικά (Πάπυρος 2006), καθώς και μεταφράσεις (Grousset 1972) βουδδιστικών κειμένων απαντούν ωστόσο ευτράπελες αποδόσεις όπως αυτή για τον «bodhisattva» ως «βοδισάτβα». Και δεδομένου ότι «sattva» σημαίνει «ον» στα σανσκριτικά, από το υψηλό ιδανικό μιας εξιδανικευμένης οντότητας που έχει αφιερώσει τη ζωή της στη φώτιση και το καλό όλων των όντων που είναι ο μποντισάτβα, καταλήγουμε να τον μεταπλάθουμε σε ένα καινοφανές βόειο είδος.

4.10. Φωτισμένος – πεφωτισμένος – διάφωτος – *illuminati* – φωστήρας

Το επίθετο που χρησιμοποιούμε για ένα άτομο που έχει φτάσει στη «φώτιση» (enlightenment) με τη βουδδιστική έννοια του όρου είναι «*φωτισμένος*» (enlightened) και όχι «*διαφωτισμένος*». Η λέξη «*διάφωτος*» (επίσης «*κατάφωτος*») χρησιμοποιείται για να δηλώσει κάποιον που δέχεται φως από παντού «*διάφωτος* από τη λάμψη του πνευματικού οράματος». Το «*πεφωτισμένος*» ως καθαρευουσιάνικη παραλλαγή του φωτισμένος συναντάται πλέον σπάνια και το μόνο που προσθέτει νοηματικά, αν και αποδεχτή εναλλακτική λύση, είναι μία συλλαβή. Ωστόσο χρησιμοποιείται συχνά για να δηλώσει κάποιο άλλο είδος «*πεφωτισμένων*», τους «*illuminati*», ένα μασονικό τάγμα που ξεκίνησε το 1778 και απ' ό,τι λέγεται κινεί ακόμα αρκετά νήματα. Βέβαια, εκτός αυτών σημαίνει απλά «*φωτισμένοι*» στα λατινικά (από το lux το οποίο αποδίδεται ως φως). Χρησιμοποιείται

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

επίσης για μια ομάδα ένθερμων πιστών στην Ισπανία του 16^{ου} αιώνα που κυνηγήθηκαν από την Ιερά Εξέταση, για τους διανοούμενους της Γαλλίας του 18^{ου} αιώνα και (σπανίως) ως συνώνυμο των Ροδόσταυρων. Ένα άλλο συνώνυμο, που δηλώνει ανθρώπους των γραμμάτων ή εξέχουσες προσωπικότητες στον τομέα τους είναι οι «*φωστήρες*» (φως + επίθεμα *-τηρ*), π.χ. «οι φωστήρες της εκκλησίας». Ωστόσο, στην εποχή μας χρησιμοποιείται κυρίως ειρωνικά και έχει αρνητικές συνεκδοχές.

Για κάποιον που δεν είναι φωτισμένος λέμε ότι είναι «*αφώτιστος*» (unenlightened) ή «*μη φωτισμένος*» (non-enlightened) αντί για «*αδιαφώτιστος*». Η λέξη «*ψευδοφώτιση*» (pseudo-enlightenment) χρησιμοποιείται στο βουδδισμό για να περιγράψει εντυπωσιακές εμπειρίες, συνήθως ως αποτέλεσμα διαλογισμού, που μπορεί να παρερμηνευθούν ως αποτελούσες την ίδια τη φώτιση.

Η «*φώτιση*» είναι σαφέστατα προτιμώμενος όρος και θα πρέπει να αποφεύγονται συνώνυμα τύπου «*φωτισμός*» (Σανγκαράκιτα 1999: 23) (ή ακόμη περισσότερο το καθαρευουσιάνικο «*πεφωτισμός*») που είναι κατά πρώτο λόγο η παροχή φωτός και κατά δεύτερο λόγο έχουν χριστιανικές συνεκδοχές που παραπέμπουν στο μυστήριο της βάπτισης.¹² Η λέξη «*διαφωτισμός*» συνιέται έντονα με τον «*Διαφωτισμό*» (αγγλ. Enlightenment, γαλλ. Lumières, γερ. Aufklärung), το γνωστό πνευματικό κίνημα της περιόδου της Αναγέννησης. Καλό είναι να αποφεύγονται οι λέξεις που είναι ήδη φορτισμένες σημασιολογικά. Η λέξη «*διαφώτιση*» χρησιμοποιείται συχνότερα στη ρηματική μορφή της «*διαφωτίζω*» με την έννοια της παροχής σωστών πληροφοριών όπως όταν λέμε: «πρέπει να διαφωτιστεί η κοινή γνώμη», και με την έννοια της αποκάλυψης της αλήθειας, της διαλεύκανσης, όπως, π.χ., «η έρευνα απέτυχε να διαφωτίσει την υπόθεση».

4.11. *Retreat*

Retreat: απόσυρση, απομόνωση, διαλογιστική απομόνωση, απομόνωση διαλογισμού, αναχώρηση, εντατική άσκηση. Όρος προβληματικός στα Ελληνικά γι' αυτό και πολλές φορές (ιδίως στον προφορικό λόγο) χρησιμοποιείται αμετάφραστος. Η λέξη απομόνωση θα ήταν ιδανική μετάφραση αν δεν υπήρχε και ο όρος «*solitary retreat*» του οποίου η μετάφραση ως *μοναχική απομόνωση* καταλήγει σε ταυτολογία. Έτσι, μας μένει ο όρος *απόσυρση* που, αν αψηφήσει κανείς τις... αυτοκινητικές συνεκδοχές είναι ο αμέσως καλύτερος. Οι αποσύρσεις λοιπόν είναι ιδιαίτερα σημαντικές στο Βουδδισμό καθώς και σε όλες τις πνευματικές παραδόσεις της Ανατολής καθώς είναι ο μόνος τρόπος να εμβαθύνει κανείς την σχέση με τον εαυτό του και να καλλιεργήσει την γαλήνη και την ενόραση. (βλ. αντίστοιχα *shamatha* και *vipassana*). Συνήθως γίνονται σε ομαδική βάση υπό την καθοδήγηση κάποιου δασκάλου με ένα αυστηρό πρόγραμμα διαλογισμού και άλλων ασκήσεων όπως η τήρηση σιωπής. Όταν γίνεται σε ατομική βάση χωρίς επαφές με άλλα άτομα λέγονται «*solitary retreat*» / «*solitary*» (απομόνωση). «*Retreatant*» λέγεται το άτομο που συμμετέχει σε μία απόσυρση. «*Retreat leader*» (συντονιστής απόσυρσης) είναι το άτομο που διευθύνει, κατευθύνει και συμβουλεύει τους συμμετέχοντες σε μια απόσυρση. «*Three-year retreat*» / «*three-year*» (τρίχρονη απομόνωση ή τρίχρονη) είναι μια παραδοσιακή απομόνωση (ή απόσυρση) που κρατάει τρία χρόνια, τρεις μήνες και τρεις ημέρες.

¹² **φωτισμός** (α) η μετάδοση πνευματικού φωτός μέσω του μυστηρίου του βαπτίσματος, η φώτιση του πνεύματος (β) (παλαιότ.) το μυστήριο του βαπτίσματος, με το οποίο φωτίζεται ο άνθρωπος από το φως της διδασκαλίας του Χριστού και ελευθερώνεται από τα σκοτάδια της πλάνης» (Μπαμπινιώτης: 2012)

4.12. *Qualities*

Η απόδοση του παραπάνω όρου ως «ποιότητες»¹³ είναι ιδιαίτερα συχνό φαινόμενο σε βουδδιστικά κείμενα, ίσως σήμα κατατεθέν της βουδδιστικής μεταφρασιολόγησης (translatorese). Στο παρακάτω παράδειγμα (Δαλάι Λάμα 2012: 19) είναι φανερό από τα συμφραζόμενα («appreciate... many unique») ότι μιλάμε για «χαρίσματα» ή «αρετές»:

As my contact with the Dalai Lama grew over the next several years, I gradually came to appreciate his many unique *qualities*.

Καθώς τα επόμενα χρόνια η γνωριμία μου με τον Δαλάι Λάμα αναπτυσσόταν, μπόρεσα σταδιακά να αντιληφθώ τις πολλές και μοναδικές *ποιότητες του*.

Σε διαφορετικές περιπτώσεις, όπου η θετική διάσταση δεν είναι σαφής ή το κείμενο ενέχει και αρνητικές πλευρές βλέπουμε ότι η μεταφράστρια συνειδητοποίησε ότι η σύναψη «αρνητικές ποιότητες» παραήταν αδόκιμη (καθώς οι «ποιότητες» έχουν ταυτιστεί με κάτι θετικό) με αποτελέσματα μια παραλλαγή στην απόδοση του (μέχρι τούδε τυποποιημένου) όρου ως το ουδέτερο «ιδιότητες» (Δαλάι Λάμα 2012: 205):

For instance, you might reflect on the fact that when you are really angry at someone you tend to perceive them as having 100 percent negative *qualities*. Just as when you are strongly attracted to someone the tendency is to see them as having 100 percent positive *qualities*.

Για παράδειγμα, μπορεί να συλλογιστείς ότι όταν είσαι πραγματικά οργισμένος με κάποιον, έχεις την τάση να βλέπεις όλες του τις *ιδιότητες* σαν να είναι 100% αρνητικές. Όπως ακριβώς όταν είσαι πολύ γοητευμένος από κάποιον θέλεις να τον βλέπεις σαν να έχει 100% θετικές *ποιότητες*.

Και η πλοκή βαθαίνει σε ένα πρωτότυπο κείμενο Έλληνα δασκάλου βουδδισμού όπου παρατίθενται αμφότερα, προφανώς οι ποιότητες με θετικό πρόσημο και οι ιδιότητες με ουδέτερο ή/και αρνητικό (Λιακόπουλος 2016: 85):

Έτσι για κάθε «ντάρμα» (κάθε κατάσταση που προσδιορίζεται από *ποιότητες* και *ιδιότητες*), πρέπει να το εγκαταλείψουμε. Πολύ περισσότερο, βέβαια, ένα «μη ντάρμα» (κάθε κατάσταση που αγνοίζομαστε να μην της *προσδώσουμε ποιότητες* και να μην της *αναγνωρίσουμε ιδιότητες*).

4.13. *Rebirth*

Το «*αναγέννηση*» κρίνεται ακατάλληλο λόγω πολλών συνεκδοχών με την αντίστοιχη εποχή (Renaissance), την εκτενή μεταφορική χρήση καθώς και τις συνάψεις τής καθομιλουμένου τύπου: «νιώθω αναγεννημένος»).

Το «*αναβίωση*» κρίνεται ακατάλληλο λόγω εκτενούς μεταφορικής χρήσης και συγγένειας με όρους όπως το «*revival*», «*reanimation*».

Το «*παλιγγενεσία*» κρίνεται ακατάλληλο διότι έχει ισχυρές συνεκδοχές με την «εθνική παλιγγενεσία» και η χρήση του είναι, σχεδόν κατά κανόνα, μεταφορική.

Το «*ξαναγέννηση*», (αλεξικογράφητο!), χαρακτηρίζεται επίσης από μεταφορικότητα, π.χ. ξαναγεννιέμαι, νιώθω ξαναγεννημένος.

Το «*επαναγέννηση*» κρίνεται κατάλληλο διότι δεν έχει διαφορετικούς συνειρμούς (και είναι παγιωμένος βουδδιστικός όρος).

¹³ <https://www.translatum.gr/forum/index.php?topic=70368.0>

4.14 Mind: νους, πνεύμα, διάνοια;

Η λέξη «mind» αποτελεί κατά μείζονα λόγο απόδοση της σανσκριτικής λέξης «citta», η οποία σημαίνει και «καρδιά» (Humphreys 1972: 57), περιλαμβάνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο και τη συναισθηματική διάσταση του νου, ωστόσο, μπορεί να είναι και απόδοση των λέξεων «manas» («διάνοια», με την έννοια της αντίληψης των νοητικών αντικειμένων) και «viññāna» (Wikipedia: Citta).

Η λέξη «mind» έχει μια ουδετερότητα, με την έννοια ότι δεν υπερτίθεται σε αυτή κάποια θρησκευτική χροιά και ως εκ τούτου η κυρίαρχη απόδοσή της είναι ο «νους» (Σανγκαράκσιτα 1999: passim). Η δεύτερη συνηθέστερη, είναι το «πνεύμα» (Δαλάι Λάμα 2000, Γκυάτσο 2012). Η τρίτη, και σπανιότερη, είναι η «διάνοια» (Σουζούκι 1999: passim).

Αν αποδώσουμε το «mind» ως «πνεύμα» και το «mental» ως «πνευματικός» τότε υπερθέτουμε αυτόματα μια θρησκευτικοποιημένη (χριστιανικού τύπου) διάσταση και θα πρέπει να ανακαλύψουμε νέες αποδόσεις για τις λέξεις «spirit» και «spiritual».

Αν αποδώσουμε το «mind» ως «διάνοια» και το «mental» ως «διανοητικός», τότε οδηγούμαστε σε σημαντική στρέβλωση καθώς κατ' ουσίαν χρησιμοποιούμε ένα υπώνυμο (βλέπε και «manas» παραπάνω) και ξεμένουμε από αποδόσεις για τις λέξεις «intellect» και «intellectual».

Στο παρακάτω παράδειγμα (Δαλάι Λάμα 2000: 42) αναδεικνύονται ορισμένοι από αυτούς τους προβληματισμούς:

[...] the tremendous influence that the *mental state*, the *mind factor*, has on our experience of daily life. Naturally, then, we have to take that factor very seriously.

So leaving aside the perspective of *spiritual practice*, even in worldly terms, in terms of our enjoying a happy day-to-day existence, the greater the level of *calmness of our mind*, the greater our *peace of mind*, the greater our ability to enjoy a happy and joyful life.

I should mention that when we speak of a *calm state of mind* or *peace of mind*, we shouldn't confuse that with a totally insensitive, apathetic *state of mind*.

[...] την τρομακτική επίδραση που έχει η πνευματική κατάσταση, ο παράγοντας πνεύμα, στην καθημερινή μας ζωή. Και φυσικά, πρέπει να παίρνουμε αυτόν τον παράγοντα πολύ στα σοβαρά.

Έτσι, αφήνοντας κατά μέρος την προοπτική της πνευματικής άσκησης, ακόμα και αν κρίνουμε σύμφωνα με τους εγκόσμιους όρους, από την άποψη δηλαδή του να απολαμβάνουμε σε καθημερινό επίπεδο την ευτυχία, όσο μεγαλύτερο είναι το επίπεδο ηρεμίας του νου μας, τόσο πιο ειρηνικό είναι το πνεύμα μας και τόσο μεγαλύτερη η ικανότητα μας να απολαμβάνουμε μια ευτυχισμένη και χαρούμενη ζωή.

Διαπιστώνουμε μια ορολογική ασυνέπεια, όπου παρόλο που η βασική προτίμηση είναι το «πνεύμα» και «πνευματικός», η μεταφράστρια αναγκάζεται να προστρέξει στη βοήθεια του «νου» και «νοητικός». Προσέξτε επίσης πώς αυτή η ορολογική ασυνέπεια δημιουργεί σύγχυση καθώς στο κείμενο υπάρχει και η λέξη «spiritual» που επίσης αποδίδεται ως «πνευματικός». Παράβαλε τη συνεπή χρήση του «νου» σε άλλες μεταφράσεις (Γκέντυν 2013, Paramananda 2002).

Η απόδοση «μυαλό», καθώς είναι όρος της καθομιλουμένης δεν έχει θέση. Υπάρχουν ωστόσο εξαιρέσεις, όπως π.χ. όταν πρόκειται ως λογοπαίγνιο υπό το όχημα ιδιωματικής φράσης, για παράδειγμα το «Change your mind» (τίτλος οδηγού διαλογισμού) ως «Άλλαξε μυαλό» (Paramananda 2002).

4.15. Attachment, clinging, grasping

Πολλές φορές τυχαίνει κάποιιο συγγραφείς να τους χρησιμοποιούν ακόμη και στην ίδια πρόταση¹⁴ όπως στους παραπάνω όρους οι οποίοι είναι απόπειρες απόδοσης του σανσκριτικού όρου «upādāna» (Wikipedia: Upādāna). Σε τέτοιες περιπτώσεις καλό είναι να χρησιμοποιούμε διαφορετικές αποδόσεις. Όσον αφορά τη λέξη «attachment» δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα καθώς μπορεί πάντα να αποδίδεται ως «προσκόλληση». Το «grasping» μπορούμε να το αποδώσουμε «άδραγμα» (καθώς το «άρπαγμα» έχει περισσότερες σημασίες όπως αυτή της υπεξαίρεσης ή του τσακωμού και είναι υφολογικά λιγότερο κατάλληλο ενώ το «δράξιμο» είναι πολύ πιο σπάνια λέξη). Αντίστοιχα το «clinging» θα μπορούσε να αποδοθεί ως «γράπωμα».

Αν δούμε τους αγγλικούς όρους πιο προσεκτικά θα διαπιστώσουμε ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές. Π.χ. το «attachment» είναι μια κατάσταση του νου (είμαι [προσ]κολλημένος σε κάτι) ενώ το «grasping» έχει μια ενεργητική διάσταση (αρπάζω, αρπάζομαι, αδράχνω, δράττω).

4.16. Sympathetic/empathetic joy

Ο όρος «sympathetic joy» αποτελεί απόδοση του σανσκριτικού όρου «mudita» ([□□□□□□]) από τη σανσκριτική ρίζα «mud» (□□□) που σημαίνει χαρά, το να χαιρείται δηλαδή κανείς με την ευτυχία και την επιτυχία του άλλου. Θα ήταν ιδανική απόδοση η λέξη *συγχαρά εάν, αφενός υπήρχε, και αφετέρου το ρήμα «συγχαίρω» στα νέα ελληνικά δεν σήμαινε ήδη κάτι άλλο, ήτοι «congratulate» αντί για *συγ+χαίρω*, δηλαδή χαιρομαι για τη χαρά του άλλου. Βέβαια, στα αρχαία ελληνικά είχαμε αυτή τη δυνατότητα (Liddell–Scott–Jones 1897):

συγχαίρω, f. -χαρήσομαι, to rejoice with, take part in joy, Aesch., Ar.; τινί with another, Arist. II. to wish one joy, congratulate, σ. τινί τῶν γεγεννημένων to wish one joy of the events.

Απορρίπτοντας την αναβίωση της αρχαίας έννοιας, την πρόταση για τον όρο «συνευφροσύνη» (που θα μπορούσε κάλλιστα να σημαίνει την χαρά για μια κοινή απόλαυση), καθώς και τις παγίδες ψευδοφιλίας που ενέχουν οι όροι «συμπάθεια» και «εμπάθεια», κατέληξα στο «ενσυναισθητική χαρά».

4.17. Suchness, thusness, as-it-is-ness

Αποδόσεις του σανσκριτικού «tathātā» (προφορά: τάτατα). Ο Βούδδας αποκαλούσε τον εαυτό του «Tathāgata» ο οποίος όρος είναι αμφίσημος καθώς μπορεί να σημαίνει «αυτός που έτσι έφυγε» (tathā-gata) ή «αυτός που έτσι ήρθε» (tathā-āgata) (Wikipedia: Tathāgata). Στην ουσία συμβολίζει την υπέρβαση του δυισμού και των παροδικών φαινομένων.

Ένας απλός ορισμός του «tathātā» είναι η «δίχως όνομα και περιγραφή πραγματικότητα στην απόλυτη μορφή της». Ελληνικές αποδόσεις: αυτότητα, αυτοσύνη, καθεαυτότητα, το ως έχει, η ως έχει κατάσταση, το ούτως έχειν, ούτως-είναι, ούτως-έχειν, το ταυτόν, το έτσι είναι, το αυτό καθ' αυτό. Λοιπές γλώσσες: FR: ainséité (ainsi). DE: Soheit (So), Solchheit (Solch). IT: talità (tale), quiddità (quid), sicceità (sic). ES: talidad (tal).

¹⁴ <https://www.lamayashe.com/article/twelve-links-interdependent-origination>

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

4.18. Συνώνυμοι όροι και υφολογικές παραλλαγές

Ένεκα της έλλειψης τυποποίησης (ακόμη και για αρκετά συνηθισμένους όρους) παρατηρούμε ακόμη και από τον ίδιο μεταφραστή, ακόμη και στο ίδιο έργο, διαφορετικές αποδόσεις. Για παράδειγμα: «αλληλοεξαρτώμενη καταγωγή» (Λιακόπουλος 2016: 67) και «αλληλεξαρτημένης καταγωγής» (στο ίδιο: 70) –βλ. παρακάτω πίνακες– και «συσκοτίσεις» και «αμαυρώσεις» ως απόδοση του όρου «obscurations» (Δαλάι Λάμα 2000: 30).

Σε υφολογικό επίπεδο προκύπτει συχνά το δίλημμα για τη λέξη «Tibetan»: Το ουσιαστικό, «Θιβητιανός» ή «Θιβητανός»; Το επίθετο, «θιβητανικός» ή «θιβητιανός»;

conditioned co-production	interdependent co-arising
conditioned co-arising	dependent origination
dependent arising	interdependent origination
dependent co-arising	dependent and simultaneous origination
dependent occurrence	mutual causality
interdependent arising	conditioned genesis

*Πίνακας 1. Αποδόσεις του σανσκριτικού όρου *pratītyasamutpāda* στα αγγλικά*

αλληλοεξαρτώμενη αλληλεξαρτημένη εξαρτημένη αλυσωτή υπό όρους εξαρτώμενη αμοιβαία εξαρτώμενη κατά συνθήκη	προέλευση καταγωγή παραγωγή αιτιότητα συν-δημιουργία
---	--

*Πίνακας 2. Αποδόσεις του σανσκριτικού όρου *pratītyasamutpāda* στα αγγλικά
(οποιοδήποτε οροστοιχείο από την αριστερή στήλη μπορεί να συνδυαστεί με οροστοιχείο από τη δεξιά)*

5. Χρονολογίες

Ποιος θα το πίστευε ότι η επιχώρια προσαρμογή ημερομηνιών δεν είναι μόνο φαινόμενο που ισχύει στον κόσμο της πληροφορικής αλλά και στον κόσμο των θρησκειών; Ο ουδέτερος όρος που χρησιμοποιείται (αντί για «προ Χριστού») είναι το BCE (Before the Common Era) «προ της κοινής εποχής – ΠΚΕ». Επίσης το CE (Common Era – Κοινή Εποχή – ΚΕ) ένας ουδέτερος όρος για το χριστιανικό AD (Anno Domini - μετά Χριστόν).

Σε ορισμένες βουδδιστικές χώρες το επίσημο ημερολόγιο βασίζεται στην «Buddhist Era (BE) – Βουδδιστική Εποχή (BE)». Έτσι το έτος 0 είναι περίπου το 544 ΠΚΕ (π.Χ δηλαδή) για τους Βιρμανούς και το 545 ΠΚΕ για τους Ταϊλανδούς (Wikipedia: Buddhist calendar). Ως εκ τούτου, ενώ εμείς διανύουμε το έτος 2017 μ.Χ οι Ταϊλανδοί διανύουν το σωτήριο έτος 2560. Αναμφισβήτητα οι άνθρωποι είναι πολύ μπροστά.

**Πρακτικά της 6^{ης} Συνάντησης Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων
Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
25-27 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη**

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Asvajit & Cittapala (1995). *Garland of terms*. Padmaloka Books, Εσωτερική έκδοση
- Βαλεοντής Κ. (2011). Μία έννοια – Ένας όρος – Πόσες λέξεις; Η νλεκτικότητα των όρων, ΕΛΕΤΟ – 8ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», ή Γλώσσα και Ορολογία», Αθήνα, 10-12 Νοεμβρίου 2011
- Venuti L. (1995). *The Translator's Invisibility*. New York: Routledge.
- Wangchuk D. (2016). "Cross-Cultural Transmission of Buddhist Texts, Theories and Practices of Translation". In *Indian and Tibetan Studies* 5, Hamburg, 2016, Department of Indian and Tibetan Studies, Universität Hamburg.
- Γκέντυν Ρ. (2013). *Συμβουλές από τη Καρδιά ενός Δασκάλου της Μαχαμούντρα*, Βουδιστικό Κέντρο Θεσσαλονίκης «Κάρμα Γκούλτσεν Λινγκ».
- Γκούατο Γ. (2012). *Σύγχρονος Βουδισμός* 1. Εκδόσεις Τάρπα. Ηλεκτρονική έκδοση: <http://www.modernbuddhism.gr/>
- Γκιργκνης Σ. (2017). *Η δασεία στα αρχαία Ελληνικά*. <http://heterophoton.blogspot.gr/2017/04/h.html>
- Δαλάι Λάμα και Η. Cutler (2000). *Η τέχνη της Ευτυχίας*. Έσοπτρον, Αθήνα
- Δημητράκος Δ. (1974). *Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Δομή.
- Elewa A. (2014). *Features of Translating Religious Texts Journal of Translation* 10:1.
- Grousset R. (1972). *Η ζωή του Βούδα*, περιοδικό Ιστορία, τεύχος 50: <https://www.translatum.gr/buddhism/grousset.htm>
- Hall B. C. (1992). *Sanskrit Pronunciation: Booklet and Audio*, Theosophical University Press Online Edition. <http://www.theosociety.org/pasadena/sk-pron/skpro-hp.htm>
- Humphreys C. (1972). *A Popular Dictionary of Buddhism*. London: Curzon Press.
- Λιακόπουλος Ε. (2016). *Η Σούτρα της Καρδιάς και η Διαμαντένια Σούτρα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ψυχή του Κόσμου.
- Liddell-Scott-J. (1897). *A Greek-English Lexicon*. <https://lsj.translatum.gr>
- Μπαμπινιώτης Γ. (2012). *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας.
- Παντουβάς Θ. (1989). *Ερμηνευτικό Λεξικό της Ινδικής Φιλοσοφίας και του Γόγκα*. Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα.
- Paramananda (2002). *Άλλαξε Μναλό! Πρακτικός Οδηγός για τον Βουδιστικό Διαλογισμό*, μτφρ. Σ. Δόικας, Κυβέλη,
- Συλλογικό έργο, (2006). *Μέγα Λεξικό της Ελληνικής γλώσσας*. Πάπυρος
- Monier-Williams M. (1899). *A Sanskrit-English dictionary: Etymologically and philologically arranged with special reference to Cognate Indo-European languages*. Oxford: The Clarendon Press. <http://www.sanskrit-lexicon.uni-koeln.de/scans/MWScan/2014/web/index.php>
- Σανγκαράκσιτα (1999). *Όραμα και Μεταμόρφωση, Μια εισαγωγή στο Ευγενές Οκταπλό Μονοπάτι του Βούδα*, μτφρ. Σ. Δόικας, Άφατον, Αθήνα <https://www.translatum.gr/afaton/orama/index.htm>
- Σουζούκι Ν. (1999). *Λανκαβατάρα Σούτρα*, μτφρ. Φ. Ρώσσης. Πύρινος Κόσμος, Αθήνα
- Τριανταφυλλίδης Μ. *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής του ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη* [ηλεκτρονική έκδοση]
- Χάρης Γ. Η. (1999). *Στο κενό ο Κενώ και κιτς ο Κητς*. <http://yannisharis.blogspot.gr/2008/02/7.html>